

VŠEHRD

LIST SPOLKU ČESKÝCH PRÁVNÍKŮ VŠEHRD V PRAZE

Zákoník Hammurabi-ův.

Dr. O. Eliáš.

(Dokončení.)

Nebo, jak dlouhého vývoje vyžadovalo v právu římském „beneficium competentiae“, než teprve u Justiniana došlo svého ustálení. A zákon Hammurabi-ův již jasně předpisuje, že exekutovi má býti ponecháno hospodářské nářadí, nutně jeho zaměstnání a obživě. Co se týče otroků, byl stav jejich daleko snesitelnější než v Římě v dobách republiky, mohli býti kdykoliv propuštěni a tvořili zvláštní kastu. Propuštěnci ve službách královských stáli často fakticky mnohem výše než svobodní, právě tak, jako v dobách franckých králů a v německém středověku. Zřízení lenní bylo v dávném Babylonu již pevně formovanou institucí, bylo však poměrně přísnější středověkých práv feudálních. Nezczizitelnost a neobtižitelnost lén byla podstatnou podmínkou, vojenská léna přecházejí dědictvím toliko na mužské potomky. Lénem jest určitá výměra pozemku s dobytkem. S držním byla krom vojenské povinnosti spojena určitá dávka. Nebyla-li zapravena, může se třetí okkupací uvázati v držení a nabývá lenního statku tříletým vydržením.

I v jiných případech jeví se podivuhodně moderní názory. Tak zná zákon Hammurabi-ův již jistý druh povinného ručení vlastníků hrázních pozemků; jestliže zanedbáním průplavních hrází zavínili škodu na pozemcích sousedů, jsou těmto povinni náhradou. V právu rodinném překvapuje způsob, jakým zákonodárce a jeho doba upravili poměr rodinný, taktéž i manželský. Jak poznamenáno, řešeny právní poměry většinou se střízlivou praktičností; otázky citové a náboženské opomíjeny v soukromém právu, materiální blaho všech i jednotlivce bylo jediným imperativem. S jakou účelností a rozumem bylo uspořádáno právo manželské! Jak ideálně na svou dobu! Při tom však nutno uvážiti, že zákoník Hammurabi-ův není revolučním počinem na poli právním, nýbrž většinou toliko sebráním ustálených, již platných předpisů. Předpisy tyto jsou výronem současných praktických názorů a poukazují tak

mnohdy k takovému ideálu, jenž jest i naší době dosud nedostupný. Zákon Hammurabův ku př. zná v právu manželském možnost rozloučení manželství obapolnou dohodou. Též však vypuzení manželky pro neplodnost, neboť míti potomky bylo hlavní povinností mužovou a zákonodárce byl příliš rozumný, aby se zdráhal obětovati tomuto tak pro stát důležitému požadavku posvátnost manželského svazku. Věno však musilo býti v tomto případě mužem vráceno, žena bez věna odškodněna minou stříbra. Ale i ženu, jež manželu dala děti, svoleno vypuditi jednostrannou vůlí mužovou, v přesvědčení, že nešťastné manželství jest horší než rozluka. Avšak i zde zákon pevně trval na sociální rovnováze a podpoře slabých, prikazuje muži podporovati vypuzenou i s dětmi ale což je velmi významné, tuto povinnost ukládalo právo též muži, jenž vypudil svou souložnici i vůči jejím nemanželským dětem. Přirozeně byla známa instituce adopce, jež nemanželským dětem přinášela plná práva vlastních, nehledě k existenci těchto.

V ochraně slabší strany v manželství postoupil však zákonodárce oné doby ještě dále, než jest u nás myslitelné. Odvážil by se ku př. moderní zákon žádati, aby manžel v případě trvalé choroby manželčiny směl si vzíti ženu jinou, avšak aby prvou nemocnou choval v péči až do smrti její ve svém domě? Byla by schopna naše morálka a bříme společenských a náboženských predsudků XX. století tak sociálně a pro všechny prospěšně řešiti časté zárodky manželských tragedií, jak přirozeno bylo osvíceným a praktickým Babyloňanům doby Hammurabiovy?

Co pak se týče vnější formy právních jednání, překvapuje konečně na onu dobu kategorický požadavek písemnosti formy. O všech právních jednáních zjednávána klinopisná zpráva; kontrakty z oněch dob se hojně zachovaly. Žalobu ze zápůjčky bylo lze vésti jen na základě kvitance, již byl dlužník povinen zříditi zapůjčitel, atd.

Nyní chci přihlédnouti k vadám zákoníku Hammurabioho. Při bližším jeho studiu vyniknou ihned rozpory, — utkáni dvou proudů, jednoho, řekli bychom osvíceného, a druhého strnulého práva barbarických kmenů semitských, jež čerpalo ze zásady absolutní spravedlnosti, — oko za oko — a rozpor tento kalí podivuhodný obraz, jež jsem načrtl před tím o právním duchu slavného zákoníka. Odpověď na tento zjev je prostá: V oné době nebylo tud právní vědy, vypracované v jednotnou disciplinu; nebylo vědeckého pochopení, zásad právních. Za dobu 40 let, kdy byl sestavován kodex, přišly, zdá se, jednotlivé partie do rukou jednak kněží, kteří se zabývali hlavně soudcovstvím a byli představiteli živlu konservativního, málo praktického a na druhé straně sestavovali právo královští úředníci, kteří praktickým svým názíráním vytvořili proti prvním větší protivu, než tvořilo analogicky v Římě *ius civile* a *ius praetorium*. A nebylo dosud vědomého systému jenž by se snažil vyrovnati oba směry. Hlavně v trestním

právu vyniká především zásada přísné spravedlnosti, vedoucí až k absurdnosti jak se ku příkladu vyjímá v zákonu Hammurabově § 230, jenž praví: (vystaví-li stavitel dům a tento se zboří) a „přijde-li při tom syn majitele domu o život, nechť je popraven syn stavitelův.“ (Oko za oko, krev za krev.) Na druhé straně § 251 uvádí: Utrká-li k smrti vůl někoho, ač majitel (zvífete) znal jeho nebezpečnost a přes to „neobvázal jeho rohů,“ zaplatí jen 1/2 miny stříbra. Abychom ještě více pochopili protivu k duchu předchozího § 230, nutno srovnati zákon Mojžišův, jenž v témže případě, dle „oko za oko“, prikazuje (viz Mojžiš II. 21, 29) ukamenovati nejen neopatrného majetníka zvífete, nýbrž i vola! —

Těž na rozvinutou právní kasuistiku jsou sotva nepatrné náznaky v zákoníku Hammurabův zákon jest dále příliš strnulý, nedbá individuálních zvláštností případu, zná pouze: aut — aut. To jsou ony hlavní nedostatky; bylo by však chybou tvrditi, jak zastávají někteří, že proto byl asi zákoník Hammurabův o nepraktickým. Právě ono převládání praktických prvků svědčí, že na jeho základě bylo dále rozvíjeno právním obyčejem a soudní praxí úředníků ono podivuhodné právo, plné sociálních novot, jaké nás v oné době překvapuje. Ovšem nutno podotknouti, že ona humanita, jež většinou proniká právní řád, nebyla diktována, jak zjevno, láskou k bližnímu a ethickým hnutím, nýbrž střízlivou praktičností „dobrého hospodáře“ (jak se králové v těch časech s oblibou zovou), pečujícího o materiální blaho svého stáda. —

Zákoník Hammurabův jevil svůj vliv na dlouhá století. O tom svědčí již dříve známé opisy, jež 1400 let později zařadil král assyrský Ašúr-báni-plu (Assurbanipal) do své knihovny v Ninua (Ninive). Těž zákoník Mojžišův má mnoho příbuzných prvků, četné soukromoprávní listiny, hlavně tak zv. smluvní desky ještě za dob perských jeví vliv Hammurabova práva.

Co do trestního práva stůjž zde ještě toto: Zákoník Hammurabův jest celkem humanějším než ku př. právo židovské. Zná ovšem trest smrti, jenž se obyčejně blíže nedefinuje: („idák“ = buďž usmrčen! končí trestní výhrůžka). Jen na několika místech se výslovně uvádí utopení neb oběšení („ina gašisi išakanú“), za nezdar lékařův utěti rukou, za urážku kněžky neb provdané ženy poznamenání na čele, atd. Jinak tež často předpisován odklad neb pokuta. —

Končím svou stručnou studii poukazem na některé prameny, jež by mohly interesentům více pověděti, hlavně: King: Chamurabi. Meissner: Beiträge zur altbabylonischen Privatrecht

Müller: Die Hammurabis u. ihr Verhältniss zur mosaischen Gesetzgebung sowie zu der Zwölf-Tafeln. Kohler u. Peiser. Hammurabisgesetz. Winckler: Die Gesetze Ham. im Umschrift u. Uebersetzung Od Dra. Hazuky česky chystaná kniha „Mojžiš a Hammurabi“ dle mých informací se dosud netiskne.